

ВІДГУК

**опонента Забаштанського Максима Миколайовича
на дисертаційну роботу Летуновської Наталії Євгенівни
«Методологічні засади забезпечення здорового розвитку
національної економіки»,**

представлену на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством

Актуальність теми дисертації

Відповідно до прийнятої Стратегії сталого розвитку України до 2030 року модель функціонування національної економіки вимагає збалансування трьох її складових: економічної, соціальної, екологічної. Визначальним у цій Стратегії є досягнення високого рівня охорони здоров'я, що передбачає підвищення ефективності системи медико-соціального забезпечення країни, надання якісних медичних послуг, зростання рівня добробуту населення та перехід до парадигми здорового розвитку національної економіки. Пандемія COVID-19 засвідчила, що діюча система управління в сфері охорони здоров'я є неефективною, що тим самим унеможливорює досягнення встановлених таргетів відповідно до Стратегії сталого розвитку України до 2030 року. З огляду на це необхідним є поглиблення методологічних засад забезпечення здорового розвитку національної економіки у системі державного управління, координація дій стейкхолдерів у ланцюзі «держава – регіон – бізнес – населення» у процесі формування та реалізації відповідної державної політики, що підтверджує вагомість та актуальність дисертаційної роботи Летуновської Н. Є. на тему «Методологічні засади забезпечення здорового розвитку національної економіки».

Зв'язок теми дисертації з науковими програмами, планами, темами

Дисертація виконана відповідно до пріоритетних напрямів Національної економічної стратегії України на період до 2030 року,

відповідає цілям Загальнонаціональної програми «Здорова Україна», векторам безпеки та відповідальності Стратегії сталого розвитку України до 2030 року.

Тематика роботи відповідає плану науково-дослідних робіт Сумського державного університету і є складовою частиною таких із них: «Вплив COVID-19 на трансформацію системи медико-соціального забезпечення населення: економічні, фінансово-бюджетні, інституційно-політичні детермінанти» (номер державної реєстрації 0122U000781), «Соціально-економічне відновлення після COVID-19: моделювання наслідків для макроекономічної стабільності, національної безпеки та резильєнтності громад» (номер державної реєстрації 0122U000778), «Каузальне моделювання колаборації стейкхолдерів при чистому виробництві: узгодження соціо-еколого-економічних протиріч» (номер державної реєстрації 0119U101860), «Економіко-математичне моделювання та прогнозування, розроблення методологічних та методичних засад створення дорожньої карти реформування системи охорони здоров'я в Україні з урахуванням поведінкових, соціальних, економічних та правових детермінант» (номер державної реєстрації 0121U112685).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність

Вважаємо, що наукові положення, висновки та рекомендації, викладені в дисертаційному дослідженні, мають високий рівень обґрунтованості. Їх достовірність зумовлена послідовним та логічним викладенням переконливого фактичного та статистичного матеріалу. Дисертанткою опрацьовано значну кількість літературних джерел вітчизняних та зарубіжних учених, законодавчі та нормативні акти, інформаційно-аналітичні матеріали (490 найменувань).

У процесі дослідження авторкою використано низку загальнонаукових та спеціальних методів пізнання: фундаментальні положення економічної теорії, теорії управління національною економікою, державного регулювання національної економіки, економічного прогнозування та економіко-математичного моделювання. Обґрунтованість наукових положень та

узагальнень авторки підтверджено їх апробацією на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях. Мета дисертаційного дослідження відповідає темі роботи. Зміст вирішених наукових завдань структурно та логічно узгоджений. Кількість вирішених завдань є достатньою для розкриття обраної теми дисертації та досягнення поставленої мети.

Вище викладене свідчить про достатній ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків та рекомендацій, що містяться в дисертаційній роботі Летуновської Наталії Євгенівни.

Новизна наукових положень і висновків, сформульованих у дисертації

Результати дисертаційного дослідження мають як значимий теоретичний, так і прикладний характер, та засвідчують ґрунтовність проведеної дисертанткою роботи. Теоретичний характер полягає у ретельній систематизації наукової літератури з досліджуваного питання, вичерпному аналізі статистичної інформації з проблем здорового розвитку національної економіки та існуючих методик забезпечення якості функціонування сфери охорони здоров'я в Україні та в країнах світу. Науково-практичне значення даної роботи полягає в розробленні нових та удосконаленні існуючих підходів до реалізації політик здорового розвитку національної економіки.

1. Заслуговує на увагу розроблений дисертанткою алгоритм визначення впливу рівня здорового розвитку на конкурентоспроможність у регіональному вимірі (с. 175-176 дисертації, с. 16 автореферату). Основою підходу є системне поєднання методу таксонометрії та інструменту ANOVA-моделювання. Авторкою емпірично обґрунтовано цільові вектори реалізації регіональної політики забезпечення здорового розвитку національної економіки.

2. Дисертанткою розроблено концентричну модель маркетингу здорового розвитку національної економіки, яка поєднує в собі принципи, стратегії, підходи, інструменти її реалізації (с. 259 дисертації, с. 23 автореферату). Крім того, авторська модель передбачає узгодження всіх інтересів стейкхолдерів у ланцюзі «держава – регіон – бізнес – населення» та комунікаційні канали їх взаємодії при забезпеченні здорового розвитку національної економіки.

3. Дисертанткою удосконалено теоретичний підхід до систематизації моделей поведінки споживачів у сегменті здорової продукції національної економіки за трьома ознаками (адресності купівлі продукції, емоційності при виборі та обізнаності про маркування) (с. 308-310 дисертації, с. 24-25 автореферату). Запропонована методологія ґрунтується на застосуванні матричного підходу, що дозволило авторці формалізувати типи моделей поведінки споживачів у сегменті здорової продукції національної економіки і сформуванню набір інструментів маркетингових комунікацій за кожною моделлю споживчої поведінки.

4. Дисертанткою вдосконалено методологічний інструментарій оцінювання рівня здорового розвитку національної економіки (с. 124-132 дисертації, с. 11-12 автореферату) із урахуванням шести системоутворювальних складових (демографічної, превентивної, медичної, інклюзивної, інформаційної, поведінкової). Запропонована методологія базується на використанні ентропійного методу, що дозволило авторці порівняти рівні розвитку окремих складових здорового розвитку в Україні в динаміці, формалізувати інгібітори та каталізатори здорового розвитку національної економіки, розробити рекомендації щодо посилення заходів державного регулювання системи здорового розвитку країни.

5. Дисертанткою удосконалено теоретико-методологічний інструментарій оцінювання ступеня узгодженості та збалансованості системоутворювальних складових здорового розвитку регіонів України (с. 150-157 дисертації, с. 13-14 автореферату), що здійснено з використанням інструментарію штучного інтелекту – самоорганізованих мап Кохонена. Це дозволило кластеризувати регіони, обґрунтувати тригери підвищення рівня їх здорового розвитку.

6. Удосконалено методологію оцінювання впливу факторів-регресорів на ефективність системи медико-соціального забезпечення національної економіки, що відрізняється від існуючих інтегральним поєднанням інструментарію DEA-аналізу та методу головних компонент (с. 210-223 дисертації, с. 17-18 автореферату). Це дало можливість емпірично обґрунтувати наявний потенціал підвищення ефективності системи медико-соціального забезпечення в умовах дії факторів дестабілізації.

7. Удосконалено теоретико-методичний підхід до обґрунтування змін причинно-наслідкових зв'язків між медичними та соціальними індикаторами розвитку національних економік у пандемічний період (с. 226-235 дисертації, с. 19-20 автореферату). Цей підхід, на відміну від наявних, передбачає побудову когнітивної карти каузальних зв'язків. Авторський підхід дозволяє виявити прогалини в системі медико-соціального забезпечення, що уповільнюють здоровий розвиток національної економіки, а також латентні катализатори цього процесу, які виникають під впливом факторів дестабілізації.

8. Авторкою удосконалено науково-методологічний підхід до обґрунтування впливу поведінкових патернів населення у сфері здоров'я на стійкість національної економіки до дії дестабілізуючих факторів (с. 245-247 дисертації, с. 20-21 автореферату) шляхом використання інструментарію дискримінантного та канонічного аналізу. Емпіричні результати сформували базис для відбору державних заходів із промоції здорового способу життя для забезпечення резильєнтності національної економіки до впливу факторів дестабілізації.

9. Дисертанткою удосконалено методологію обґрунтування пріоритетів формування державної політики у напрямі забезпечення здорового розвитку національної економіки. Це дозволило авторці сформулювати дорожню карту забезпечення здорового розвитку національної економіки, яка на відміну від наявних, передбачає вирішення комплексу завдань у розрізі п'яти напрямків: політики в сфері громадського здоров'я (підвищення рівня здоров'я населення та побудова системи громадського здоров'я, резильєнтної до викликів), надання медичних послуг (покращання якості системи надання медичних послуг), медичної освіти (забезпечення високого рівня конкурентоспроможності національної системи медичної освіти та якості кадрового потенціалу працівників медичної сфери), фармацевтичної (зміцнення конкурентоспроможності національної фармацевтичної галузі на міжнародному ринку), економічної (забезпечення достатнього обсягу фінансових ресурсів для підвищення рівня здорового розвитку національної економіки) та маркетингової політик (упровадження маркетингової стратегії здорового розвитку національної економіки з метою промоції та поширення

принципів здорового способу життя (с. 369-371 дисертації, с. 29 автореферату).

10. Набув подальшого розвитку методологічний інструментарій обґрунтування хронології зміни інтересу до факторів розвитку національної економіки. Специфікою авторського підходу є використання інструментарію бібліометричного аналізу, що дозволяє структурувати в часовому та змістовному вимірах наукові дослідження з теорії здорового розвитку національної економіки, а також формалізувати основні його етапи (с. 60-72 дисертації, с. 7-9 автореферату).

11. Заслужують на увагу поглиблені теоретичні засади класифікації підходів до оцінювання рівня здорового розвитку національної економіки залежно від набору показників та інструментарію їх зведення (с. 123 дисертації, с. 11 автореферату). Це дозволило авторці обґрунтувати доцільність використання компонентно-ентропійного методу для оцінювання рівня здорового розвитку національної економіки.

12. Авторкою вдосконалено науково-методологічний підхід до оцінювання рівня якості залучення цільової аудиторії вебресурсами сфери охорони здоров'я (с. 320-330 дисертації, с. 25-26 автореферату). На відміну від існуючих запропонований дисертанткою підхід дозволяє врахувати комбінацію показників (якість контенту, технічні та ергономічні) для формування профілів вебресурсів та побудувати візуалізаційну карту якості залучення аудиторії національними вебресурсами у сфері охорони здоров'я.

13. Важливим науковим результатом із позиції визначення цільових орієнтирів зміцнення конкурентоспроможності національної фармацевтичної галузі на міжнародному ринку (один із напрямів дорожньої карти здорового розвитку національної економіки) є удосконалений науково-методологічний підхід до прогнозування рівня внутрішньогалузевої торгівлі фармацевтичної галузі із застосуванням тренд-циклічного моделювання та рядів Фур'є (с. 355-359 дисертації, с. 27-28 автореферату).

Практичне значення наукових результатів дисертаційної роботи

Результати вивчення дисертаційної роботи та опублікованих за тематикою дослідження наукових праць засвідчують значущість отриманих

розрахунків та сформованих рекомендацій. Основні наукові положення доведено до рівня методичних розробок та пропозицій, які в сукупності формують підґрунтя для вдосконалення реалізації стратегій та програм у системі охорони здоров'я, а саме: органами державної влади – у системі розроблення стратегічних напрямків удосконалення системи управління охороною здоров'я; органами місцевого самоврядування – при розробленні та впровадженні цільових програм здорового розвитку на регіональному рівні; медичними закладами – у системі впровадження та моніторингу якості управління; профільними громадськими організаціями, центрами – у рамках супроводження процесу реформ забезпечення здорового розвитку. Практична значущість дисертації підтверджується наявністю низки актів про впровадження результатів дослідження в діяльність державних органів, медичних центрів та громадських організацій, зокрема Департаментом міжнародного співробітництва та економічного розвитку Сумської обласної державної адміністрації (довідка від 11.09.2023 р.), виконавчого комітету Сумської міської ради (довідка від 05.09.2023 р.), КНП «Обласний клінічний медичний центр соціально небезпечних захворювань» (довідка від 20.06.2023 р.), КНП «Регіональний клінічний фтизіопульмонологічний медичний центр» (довідка від 27.06.2023 р.); ГО «Центр освіти впродовж життя» (довідка від 24.05.2023 р.), КУ «Агенція промоції «Суми»» (довідка від 09.06.2023 р.).

Повнота відображення наукових положень дисертації в опублікованих авторкою працях

Наукові положення та результати дисертаційної роботи Летуновської Наталії Євгенівни повною мірою висвітлено в опублікованих за тематикою дослідження наукових працях загальним обсягом 33,39 друк. арк., із яких особисто авторці належить 23,88 друк. арк. Серед наукових праць 6 розділів у колективних монографіях, 24 статті у фахових виданнях, 7 статей у високореєтингових журналах, індексованих наукометричними базами даних Scopus і Web of Science, 14 публікацій у збірниках матеріалів конференцій, 2 із яких проіндексовані базою даних Scopus. У зазначених працях повністю розкривається зміст та сутність положень, задекларованих здобувачкою як такі, що містять елементи наукової новизни.

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи

При ознайомленні з текстом автореферату та дисертації Летуновської Н. Є. виявлені певні дискусійні положення та недоліки, на яких хотілося б акцентувати увагу:

1. На с. 72 дисертації дисертанткою зазначені автори з найбільшою кількістю наукових праць з тематики здорового розвитку у розрізі економіки. У цілому погоджуючись із представленими результатами бібліометричного аналізу напрямів дослідження, вважаємо необхідним відмітити, що відсутність мережевої карти співавторів не дозволяє сформуванню комплексну картину охопту досліджень за зазначеною проблематикою, оскільки наявна інформація не розкриває таких аспектів, як взаємозв'язки наукових публікацій авторів, які зробили найбільший внесок у розвиток теорії здорового розвитку національної економіки, та їх географічну приналежність.

2. У запропонованому дисертанткою науково-методичному підході до визначення впливу рівня здорового розвитку регіону на його інтегральний рівень конкурентоспроможності (с. 15-16 автореферату, с. 176 дисертації) доцільно було б ґрунтовніше дослідити вплив часових лагів ухвалення рішень та впровадження заходів у рамках макроекономічної політики на рівні регіонів на забезпечення здорового розвитку. Урахування цього аспекту дало б можливість сформулювати більш обґрунтовані висновки за результатами перевірки гіпотези про наявність зв'язку між рівнем здорового розвитку та конкурентоспроможністю регіону.

3. Позитивно оцінюючи запропонований авторкою науково-методичний підхід до визначення ефективності моделей медико-соціального забезпечення населення (с. 18 автореферату, с. 211-224 дисертації) вважаємо, що робота значно виграла б, якщо б дисертанткою більш детально було описано механізм врахування флуктуації показників моделей ефективності медико-соціального забезпечення населення, оскільки досліджувані моделі ґрунтуються на індикаторах, пов'язаних із пандемією COVID-19, які характеризуються високим рівнем чутливості до змін у динаміці.

4. У третьому розділі дисертаційної роботи під час аналізу зв'язків між рівнем розвитку медичної системи та детермінантами соціального розвитку

країн авторка вказує на те, що розроблений нею інструментарій дозволяє враховувати явні та латентні наслідки впливу факторів дестабілізації на розвиток системи медико-соціального забезпечення населення (с. 224-236 дисертації). Однак для досягнення більшої вагомості та значущості роботи важливо було б докладніше описати очікувані майбутні ефекти для медичного та соціального розвитку країни в разі усунення дії дестабілізуювальних факторів.

5. У четвертому розділі роботи дисертанткою сформульовані концептуальні засади підвищення рівня довіри до національних вебресурсів у сфері охорони здоров'я (с. 323-332 дисертації). Разом із тим, робота значно б виграла, якщо б авторка більш детально пояснила покроковий алгоритм імплементації цих концептуальних засад з метою забезпечення здорового розвитку національної економіки.

6. Проведені авторкою в п. 5.2 (с. 351-360 дисертації) роботи прогностичні розрахунки рівня внутрішньогалузевої торгівлі фармацевтичною продукцією національної економіки не враховують ризики, стримуючі та стимулюючі чинники. На нашу думку, це дозволило б підвищити рівень обґрунтованості прогностичної моделі, а також врахувати мінливість і турбулентність розвитку національної економіки у післяпандемічний період аналізу.

Зазначені недоліки та дискусійні положення не знижують цінність одержаних дисертанткою результатів та високий науково-теоретичний рівень проведеного дослідження.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Летуновської Н. Є. на тему «Методологічні засади забезпечення здорового розвитку національної економіки» містить положення та напрацювання, які включають наукову новизну та мають практичну цінність. Робота є самостійно виконаним завершеним науковим дослідженням, у якому одержано сукупність теоретичних та практичних результатів, які розв'язують важливе наукове завдання – поглиблення теоретико-методичних положень забезпечення здорового розвитку національної економіки з урахуванням системоутворювальних детермінант. Автореферат дисертації повною мірою відображає зміст основних положень

роботи. Тема і зміст дисертації відповідає паспорту спеціальності 08.00.03 – економіка та управління національним господарством та профілю спеціалізованої вченої ради Д 55.051.06 у Сумському державному університеті.

Таким чином, дисертаційна робота Летуновської Наталії Євгенівни виконана на рівні вимог до докторських дисертацій відповідно до п.п. 7, 8, 9 «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 1197 від 17 листопада 2021 р., а її авторка заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Опонент,

доктор економічних наук, професор,
директор Навчально-наукового інституту
бізнесу, природокористування і туризму
Національного університету
«Чернігівська політехніка»

Максим ЗАБАШТАНСЬКИЙ

ПІДПИС ЗАСВІДЧУЮ:

доктор наук з державного управління,
професор, вчений секретар Національного
університету «Чернігівська політехніка»

Ігор ОЛІЙЧЕНКО